

**А.О. Ткаченко, канд. іст. наук, доц., Н.В. Савостян, студентка,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”**

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ НОРМ У БАНКІВСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ В УМОВАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ (1917-1920 рр.)

Юридична норма як форма права має свій зміст. Суть правової норми визначається об'єктивною природою того виду суспільних відносин, на впорядкування яких вона спрямована. Зміст норми виражається за допомогою таких категорій, як права і обов'язки. Виходячи з цього, норми банківського права містять так звані статутні права і обов'язки суб'єктів банківського права, які потім конкретизуються в банківських правовідносинах, тобто в суб'єктивних правах і обов'язках. Зміст юридичних норм вкрай мінливий за часом і дуже різноманітний за місцем. Для з'ясування змісту юридичних норм слід проаналізувати інтереси як приватні, так і загальні. Відмінність між ними і прийнятими правовими принципами також визначає зміст юридичних норм.

Норма права за своїм змістом має вольовий характер. Вона є продуктом свідомої діяльності, оскільки створюється людьми. Разом з тим ця норма – продукт вольової діяльності, оскільки в ній виражаються прагнення і рішучість людей будувати свою поведінку відповідно до виробленої ними норми. У досліджуваній період правова норма мала також класово-вольовий зміст, який у різних нормах співвідносився по-різному з юридичним змістом. Досить часто класово-вольовий зміст правової норми безпосередньо відображався у її юридичному змісті. Так, у законодавстві періоду УЦР і Директорії систематично наголошувалося на необхідності забезпечувати інтереси трудових класів, в Українській Державі гетьмана П. Скоропадського – інтереси власників, у радянських державах УНР та УСРР – інтереси робітників і селян та на ліквідації експлуататорських класів.

Норми права у банківській діяльності належали до соціальних норм, зміст яких полягав у тому, що вони виражали правила суб'єктивно-належної поведінки. Правило поведінки є безпосереднім змістом норми права тому, що воно виражене в ній. Разом з тим правило поведінки зумовлює юридичні наслідки, пов'язані з дією даної правової норми. Зважаючи на це, правило поведінки може розглядатися як юридичний зміст норми права. Наприклад, норми банківського права містили загальнообов'язкові правила поведінки, спрямовані на регулювання суспільних відносин, що виникали з приводу правового статусу банків, договорів банківського рахунку, кредитних зобов'язань,

цінних паперів тощо. Отже, норма права містила певну систему правил поведінки, кожне з яких мало цілком певного адресата з учасників суспільних відносин, які регулювалися нею.

Напередодні досліджуваного періоду вважалося, що за силою своєї дії норми права можуть бути розподілені так: 1) на ті, що уповноважують; 2) диспозитивні; 3) примусові.

Примусовими нормами називалися такі, яким всі члени держави зобов'язані підкорятися і які не можуть бути усунені від застосування волею приватних осіб. Ці норми склали основу всього права і визначали його загальний характер.

Уповноважуючі норми виникали на основі важливості для права вільного розсуду окремих осіб, які визначали долю тих чи інших правовідносин. Для того, щоб приватні особи могли робити розпорядження, які мали юридичну силу, вони повинні були отримати від права відповідні повноваження. Ці повноваження надавалися їм уповноважуючими нормами.

Диспозитивними нормами називалися ті, які призначалися для заповнення пропусків волі приватних осіб в актах, що укладалися ними. Отже, диспозитивна норма застосовувалася лише тоді, коли приватні особи не розпорядилися інакше.

Зміст норми права у банківській сфері визначався специфічним характером відносин, був відображенням їх об'єктивної природи, сформованої під впливом соціального досвіду, виразником загального рівня правової культури. У досліджуваний період процес нормотворення відбувався в умовах державотворення, що впливало на зміст норми права. У 1917 р. розпочалося становлення національної банківської системи. Одним із напрямків її розбудови було створення Українського Державного банку, Державного земельного банку та нормативно-правової бази забезпечення їх діяльності.

Визначення змісту норм значною мірою ускладнюється текстуальним вираженням норм. На даний факт впливають обставини того часу – поч. ХХ ст. Мовне відображення норм у більшості випадків позбавлене усталених виразів, що існують в юридичній літературі на поч. ХХІ ст. Рідко зустрічаються вирази “має право”, “може”, що чітко вказує на уповноважуючий характер; “зобов'язаний”, “повинен” – на зобов'язуючий; “забороняється”, “не дозволяється” – на забороняючий. Відповідно норма, яка не містить словесних кліше, викликає певні складнощі при класифікації та визначенні її змісту. Наприклад, в ст. 14 Статуту Українського Державного банку наголошується: “Періодичні балянси Банку, а також щорічні справоздання доводяться до загального відома через оголошення, по формі, яку затверджує Мі-

ністр Фінансів по згоді з Державним Контрольором”. Норму потрібно розуміти як зобов’язуючу “повинен публікуватися” чи як уповноважуючу “може публікуватися”? Напевно все-таки як зобов’язуючу, тому що, аналізуючи її сутність, приходимо до висновку, що норма виражає обов’язок суб’єкта вчиняти певні юридичні дії, тобто публікувати періодичні баланси і річні звіти. Аналогічні норми у статутних і нормативно-правових документах зустрічаються дуже часто.

Таким чином, юридична норма відрізняється єдністю, цілісністю, тобто свого роду неподільністю. Для неї характерна специфічне компонування змісту норми. Вища визначеність змісту юридичної норми полягає в тому, що вона доведена до рівня формальної визначеності, тобто до такого рівня, коли зміст норми існує тільки у вигляді, який формально закріплений у самому тексті. Тільки при паралельній характеристиці елементів логічної норми, при якій проявляються юридичні, державно-примусові властивості права, і елементів норми-розпорядження, при якій з необхідною повнотою деталізується і розкривається фактичний зміст кожного з них, забезпечується всебічний аналіз змісту юридичних норм. Нормами права можна визнавати тільки ті правові розпорядження, які містять в собі правила поведінки.